

„Vůbec jsem netušil, že to fotografování bývalých Sudet, které jsem začal v roce 1990 pro právě založený časopis Reflex, mi přiroste k srdci, bude trvat léta a možná nikdy neskončí...“
Setkání fotografa a tématu bylo v tomto případě osudové. Pro obě strany. Jaroslav Kučera, známý svou inklinací k neobyčejným životům lidí pohybujících se spíše na společenském okraji a vybočujících tím či oním z běžného průměru, pro sebe v Sudetech objevil zemi zaslíbenou. Co člověk, to neobyčejný příběh. Drama. Směsice vášně, zklamání, tužeb, lásky, nenávisti, krutosti i prostého člověčenství. Tady, na poměrně malém teritoriu, našel zkoncentrováno de facto všechno, co ho na lidech odjakživa zajímalo. Vzrušovalo. Deprimovalo. Fascinovalo. A samy Sudety? Území na česko-rakousko-německém pomezí, plné historických svárů a paradoxů, které se po pádu „železné opony“ opět – už pokolikáté? – stalo útočištěm novodobých zlatokopů, ale i odložištěm zkrachovanců a také místem, kde zvláště pro movitější sousedy je téměř vše dovoleno? To území se vši svou komplikovanou historií i současností nemohlo najít ideálnějšího svědka a vykladače, než je právě Kučera. Ideálního především proto, že svá svědectví divákům podává citově a esteticky neobyčejně silným způsobem. Umí se nořit do lidských duší, snaží se pochopit a také vyjádřit, proč zrovna tihle lidé žijí tady a tak, jak žijí, dokáže své snímky kořenit laskavým humorem a z každé jednotlivé fotografie vytváří působivý obraz. Obraz, který se vrývá do paměti a hned tak z ní nemizí. A tak, stejně jako je území Sudet koncentrací toho, co všechno také je člověk, Kučerův projekt Sudety koncentruje všechny autorovy kvality. Jde o velké, možná nejzávažnější Kučerovo dílo. Schopné oslovovat další a další generace.

Česky Sudety, německy Sudetenland „je označení pro ty pohraniční oblasti Česka, v nichž od středověku až do roku 1945 – 47 převažovalo německé osídlení,“ praví lakonicky mezinárodní encyklopedie Wikipedia. Složitost problému zvaného Sudety, který vygradoval až do shakespearovských lidských tragedií – Čechů, Němců i Rakušanů – nástupem nacismu, druhou světovou válkou a následující „odplatou“ v podobě odsunu, však může podat opravdu snad jen velká literatura. I když dobové fotografie, dobové obrazové zpravodajství rovněž naznačuje mnohé. Však jsou dodnes Sudety tématem velmi citlivým. Živým. Vždyť tam, kde kdysi po celá staletí žily lidské rody s citovým vztahem k území, které kultivovaly a které bylo jejich životní jistotou, domovem, se najednou objevili cizí lidé bez jakýchkoli citových vazeb k prostředí, v němž se ocitli. A tak se i chovali. Jedno, zda šlo o armádu, která část tohoto území učinila „zemí nikoho“, neprostupným vojenským pásmem obehnaným elektrickými dráty, anebo o nové osídlence, kteří v další části tohoto území - té vzdálenější hraniční čáře – spatřovali většinou provizorní životní šanci.

„Já chtěl začít tam, kde skončila železná opona, která dělila svět na ‘kapitalistický’ Západ a ‘socialistický’ Východ,“ říká Kučera. „Tam, kde se po léta drancovalo nerostné bohatství země, kudy se převalilo několik vln zlatokopů a kde dnes žijí lidé takřikajíc bez kořenů, tedy bez dědičného vztahu ke kraji, k půdě, k místním tradicím. Přišli sem odevšad těsně po válce, aby nahradili víc než tři miliony vysídlenců, a pak přišli další... Léta se sem, do místního průmyslu, odkládali Romové či přesídlenci z bývalé Podkarpatské Rusi, Transylvánie i odjinud. Fungovaly tu komunistické koncentráky s politickými vězni i skutečnými zločinci. Po revoluci v

devětaosmdesátém tu začal čile kvést mezinárodní obchod absolutně se vším – s lidmi, trpaslíky, vekslem i sexem...”

Kučera je ve svém živlu. Jako v transu se pohybuje v té podivuhodné směsici poválečných i dalších usedlíků, novodobých přistěhovalců z Asie, zejména Vietnamců, i zemí bývalého Sovětského svazu, zejména Rusů a Ukrajinců. Mezi šlapkami a jejich pasáky, mafiány, bezdomovci, Romy, zbohatlíky. Nikde jinde než tady není střet minulosti a současnosti křiklavější. Nikde jinde než tady nejsou sociální proměny, s nimiž se po půl století obnovená demokracie musí vypořádat, názornější. Včetně dědictví dávných historických křivd. Tento prazvláštně nesourodý svět Kučera fotografuje pomalu a systematicky, tak, jak se postupně utváří a mění. Jeho snímky mají svéráznou poetiku – jsou drsné a jaksi krasosmutné. Sám říká: „Mám rád na fotografování drsné počasí. A taky rád fotím drsné lidi.“ K tomu samozřejmě patří i drsné životní prostředí a také krajina, jejíž svérázná malebnost se tady tvrdě střetává s průmyslem a lidskou bezohledností.

„Andrea jde do práce“ je nevinný název snímku, na němž krásně roste lehká dívčina vybízivě zvedá lem krajkových šatů, aby poodhalila svoje vlnaté pozadí. Ten snímek je symbolickou zkratkou vši bídy i poezie, ale i paradoxů a ironie života dnešních Sudet. Podobně je tomu i se snímkem pana Milana, který dokazuje, že vůbec není opilý a proto bere svoji Ivanku na ramena a mistrně s ní balancuje těsně před tím, než oba spadli...

A co fotografie pana Surmaje, který kráčí s housličkami zdevastovanou mosteckou krajinou a přitom si hraje? Rozcvičuje se, aby svému švagrovi, také Surmajovi, zahrál k sedmdesátinám. Silně evokuje slavný snímek vrcholné éry humanistické fotografie - Pištce Wenera Bischofa z roku 1954, na němž si chlapec hrající na fujaru vykračuje peruánskou krajinou a symbolizuje mládí jdoucí vzdor všemu protivenství poválečného světa životu vstříc. Kučerův cikán Surmaj jde jako symbol prostého člověčenství rovněž vzdor všem protivenstvím dál – historickými zvraty těžce poznamenaným krajem a s bedry obtěžkanými složitostmi svého etnika i doby. V neslyšných tónech jeho houslí je, stejně jako v Bischofovu snímku pištce, obsažen příslib naděje...

Výstižné svědectví o psychosociální situaci dnešních, vlastně někdejších Sudet, obsahuje i snímek, tentokrát rozbláceného chmelového pole u Hořesedel, jemuž vévodí billboard hlásající, že lidé s vysokým IQ a kdovíproč se srdcem na dlani zásadně kupují automobily značky Škoda. Touto duchaplnou reklamní nabídkou Kučera ironicky disputuje s neutěšeným okolím. Stejně jako snímkem chátrajícího děčínského domu v chátrající ulici s návěstním štítem Night Club. A tak lze ve výčtu pozoruhodných Kučerových snímků pokračovat stále dál a dál, neboť každý zařazený do výstavního i knižního souboru za to stojí. Ostatně, k tomu Kučera sám říká: „Podle mne by každá fotografie – a to i ta, která je součástí série – měla obstát po stránce obsahové výpovědi i po stránce výtvarné jako solitér. Jako obraz, který si mohu pověsit na zeď a který mi nezevšední.“

Jaroslav Kučera má vzácný dar komunikace s lidmi, který mu dovoluje sblížit se téměř s každým, získat jeho důvěru, ba sympatie, a vstupovat i do jinak přísně střeženého lidského soukromí. A je jedno, zda jde o prostitutky operující na proslulé mezinárodní silnici E55, cikána Arpáda, který seděl dvanáct let ve Valdické věznici, anebo o pana faráře. Ale i podnikatele, umělce, právníky, lékaře, prostě kohokoliv. „Neužívám žádné triky,“ říká k tomu, „prostě jsem si třeba s holkama z E55 jen tak povídal a ony mi pak předváděly svoje finty, jak lákat zákazníky, anebo jsem v libkovické hospodě popíjel pivo a pan Milan s paní Ivankou mě potom vzali do Lomu k sobě domů... no a k Arpádovi mě dovedla dvě malá cikáňata, zatímco v rumunské Moldávii u pravoslavného popa Nikolaje jsem přímo bydlel, a tak jsme spolu vyráželi po okolí

světít lidem jídlo a pití. Tak nebo jinak je to pokaždé, prostě normální...“.

S obdobnou lehkostí však Kučera umí zacházet i s prostředím, ve kterém jeho lidé žijí. Umí si k němu najít klíč - výmluvné charakterizační znaky. Satelitní anténa trčící k nebi na střeše vybydleného domku jako středobod sdělení snímku opatřeného stručným popiskem „Hlavní je spojení se světem...“; Muž na lavici pijící pivo z lahve uprostřed úplně prázdné rozlehlé místnosti, v jejímž rohu bliká jako jediné vybavení bedýnka televizoru a popisek snímku praví, že jde o „Koza bar“, který na nápor hostů teprve čeká, až se o pár kilometrů dál otevře hraniční přechod s Německem; Jako náhlé zjevení se na pusté louce pyšní prodavač s jakýmsi zvláštním krámkem sbitým dohromady z dřevěných polic a nabízející plyšáky, cigarety a pití všeho druhu, z jehož komentáře se dozvíme, že „o dva roky později už měl ten samý prodavač novou dřevěnou boudu poněkud blíž u silnice“... Zatímco komentář dalšího snímku, tentokrát značně ošuntělého a kdysi zřejmě krásného domu s cedulí Night Club praví, že „po převratu v roce 1989 chtěl vstoupit do Evropy“, ale cikánský noční klub, který tam byl, už není – jen nápis zůstal.

Ano, dalším Kučerovým nevšedním darem je - dar slova. Tedy to, co většině fotografů a vůbec lidem vyjadřujícím se obrazem, zpravidla chybí. Kučera své snímky totiž většinou doprovází vlastním textem. Ale nikoliv popisně faktografickým, nýbrž vtipnými literárními glosami, které obrazovou výpověď nesmírně obohacují. Dávají jí další obsahový i umělecký rozměr. Ba dokonce lze říci, že v mnoha případech jde o dvě paralelní plnohodnotné výpovědi – obrazovou a slovní.

Sudety – téma zatížené složitou historií i současností – Kučera nahlíží zásadně přes člověka. Jako všechna svoje témata. A je to právě ono Kučerovo vciřování se do lidských situací, které dokáže i z tématu tak obtěžkaného dějinami a s nimi spojenými emocemi učinit fascinující příběh o podivuhodném živočišném druhu zvaném HOMO SAPIENS. Velký příběh konkretizovaný na osudech prostých lidí na daném místě a v dané době, kteří netuší, že nejsou ničím víc, než figurkami na často cynické šachovnici dějin.

A že je Kučera zvláště přitahován „drsnými lidmi“? „Vybírám si je intuitivně. Mezi těmi lidmi totiž existuje dobro a zlo jasně definované... Pokud se mi podaří do takovéto společnosti opravdu proniknout, a to není zrovna lehké, cítím se svobodný a není problém soustředit se na fotografování, které má smysl... Stáhnout slupku z člověka, to dá dřinu...“

Troufám si tvrdit, že Jaroslav Kučera je nejvýraznější osobností současné české fotografie života. Osobností zcela mimořádnou, nadanou jak analytickou schopností špičkového dokumentaristy systematicky a dlouhodobě sledujícího svoje téma, tak pohotovostí výjimečně bystrého reportéra reagujícího na aktuální jev či událost. Přičemž v obou případech je jeho úsilí korunováno silným emocionálním a estetickým účinem. Navíc, sledujeme-li jeho tvorbu od samých počátků na prahu sedmdesátých let až po dnešek, uvědomujeme si, jak je obsahově, výrazově a stylově kompaktní. Jak působí jako jednolitý celek. A jak citlivě nejen odráží, ale i komentuje atmosféru, zásadní rysy a klíčová dění doby, kterou jsme žili a žijeme.

Vlastně až dnes, při pohledu zpět na uplynulá léta a rozvíjející se Kučerovu tvorbu, lze odpovědně konstatovat, že Jaroslav Kučera nemá doma konkurenta – ani ve své ani v následujících generacích. Možná Karla Cudlína, rovněž skvělého dokumentaristu a reportéra, jehož tvorba má pozoruhodnou obrazovou kvalitu, ale je to Kučera, kdo jako citlivý seismograf či barometr ve svých snímcích bezpečně zaznamenává všechno podstatné, co se v psychosociální sféře života jeho země děje. Možná také, a to vůbec nejspíš, v rámci celosvětového dění Antonína Kratochvíla, z jehož fotografií emoce, člověčenství a svébytný estetismus s rovněž přímo kapou. A jejichž silná působivost rovněž spočívá ve zvláštní

metaforice, v tom, že samy fotografie jsou jen náznakem obsahů, které se odehrávají jakoby „za nimi“... Ale je to přece jen Kučera, kdo je tvůrcem naprosto jednoduššího a zcela jedinečného díla vázaného k rodné zemi. Přesněji k pohnutému osudu země v samém středu Evropy, což samo o sobě znamená riskantní osud. A současně jedné ze zemí bývalého tzv. východního či komunistického bloku, což rovněž samo o sobě znamená a ještě nějaký čas bude znamenat přinejmenším jakýsi „cech“, označování . Sudety jsou stěžejní částí tohoto Kučerova díla. DANIELA MRÁZKOVÁ, srpen 2016